

491.82

N/241

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

FEB 15 1968

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XV, св. 3—4.

БЕОГРАД, 1966.

О НАЧЕЛИМА ОБРАДЕ И РАЗВИЈАЊА СТРУЧНЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

Широко покренута акција на изради југословенских стручних термилолошких рјечника одговор је на једну акутну потребу, која је у складу с општим захтјевом науке и културе нашега времена — да се што шире пређе на систематску, синтетичку обраду различитих комплекса. Терминологија није само слика специфичног језика дате струке него и радно средство, које умногоме доприноси ефикасности стручног рада.

У подухвату којему се приступа треба да учествује много стручних радника, и знатан дио тога посла обављаће се без активног учешћа лингвиста. Тим је значајније да се разраде и формулишу основна начела рада, јер су термилолошки рјечници не само стручни (нпр. медицински или технички), него и лексикографско-лингвистички посао, у којему се нелингвисти тешко могу сами снаћи.

Мотивисаност и немотивисаност термина

Често се о мотивисаности термина говори једнострано, суд се понекад заснива на неколико специјалних случајева, углавном неуспјелих мотивација, гдје би буквална примјена значења које проистиче из склопа термина доводила до искривљавања представе. У словенској лингвистичкој терминологији готово увијек су нам на уму такви термини као што су рус. предложение, подлежащее, родительный, сх. подмет, прирок итд. — па се сријећемо и са декларативним изјашњавањем против мотивисаних термина, тј. са генералним залагањем за термине који су само имена, симболи но-

ција, а не и описи, информације о садржају одређене ноције. Овакво гледање не само да је сувише упрошћено, него иде против самих теоријских основа терминолошких система — јер ако би се и направила комплетна немотивисана терминологија за неку област, она практично не би могла функционисати.

Истина је, наравно, да ваљда у свакој струци постоји знатан број основних појмова о којима се и при најповршнијем бављењу струком мора знати много више него што и најуспјелији склоп термина може показати или наговјестити. Ако је такав појам при томе комплексне природе, ако се другим члановима система супротставља не само по једној или бар не првенствено по једној карактеристици него читавим комплексом особина — онда мотивисаност термина губи значај, а у одређеним околностима може постати и његов недостатак.

Али с друге стране за огромну већину термина прозирност склопа и информација која се у томе огледа представља функционалну предност а често и услов ефикасног функционисања термина; термини немају само статичну, номинациону, него и информативну, апелативну, у неку руку оперативну или дискусиону примјену. Штавише, многи термини својим склопом одређују ноцију и постављају је на одређено мјесто у терминолошком систему; систем термина често је изјашњење, став, готово теорија. Ако се можемо сагласити да је прозирност склопа сувишна за такве основне термине као што су *животиња*, *биљка*, *вирус* у биологији, или *коријен*, *степен*, *логаритам* у математици, или *именица*, *глагол*, *реченица* у граматички и сл. — то никако не значи да прозирност и информативна изричитост није нужна у случајевима као *преживари*, *непреживари*, *шупљороги преживари*, или *други коријен*, *трећи коријен*, *четврти коријен*, или *узрочна реченица*, *последична реченица*, *временска реченица*.

О мотивисаности се може говорити не само у лексичком него и у категоријском смислу, у смислу семантичких система, гдје је она сасвим условна, или има скривен, затрт етимолошки мотив. Постоје, наиме, мање или веће групе тер-

мина које својим склопом (најчешће суфиксом) асоцирају припадност одређеном терминолошком систему, тако да се може говорити о системској обиљежености одређених термина (*натријум-рубидијум-полонијум, генитив-акузатив-аблатив, артритис-бронхитис-плеуритис, кисеоник-водоник, кисик-водик-угљик-душик, азотага-сумпорага* итд. *киселина*).

Економија памћења један је од основних регулатора језичких односа и њихове еволуције, што у великој мјери врџеди и за специјалну терминологију. Мотивисани термин (макар био мотивисан само морфолошки, а не и семантички) знатно је мање оптерећење за памћење него немотивисани. Овладавање неким термином представља двојак напор: спознају самог појма и памћење назива као језичког елемента. Овај други моменат занемарив је у ријечима велике фреквенције, али добија велики удио кад су у питању термини којима се рјеђе служимо и које рјеђе сријећемо. Није тешко доказати да бисмо нпр. у настави имали много веће тешкоће ако бисмо термине као *активни, безлични, двовидски, прелазни, реципрочни глаголи* замијенили бесмисленим, апсолутно немотивисаним, симболима, произвољним комбинацијама слогова (рецимо „бавага“, „паресо“ и сл.).

Мотивисаност сем тога значи могућност вишеструке примјене истог елемента. Ако знамо децимални систем мјера за тежину, дужину, течност и др., онда у терминолошком систему *херц-килохерц-мегахерц* наилазимо у ствари само на једну нову лексему, што не би био случај кад би се свака од тих величина означавала потпуно немотивисаним термином.

Једном ријечју, апсолутна немотивисаност — и у смислу лексичког значења основе и у смислу мјеста у терминолошком систему — представља своје врсте језички луксуз, на који имају „право“ само термини велике фреквенције и кључног значаја, слично као што посебне, тзв. неправилне облике задржавају у језику начелно само веома распрострањене и разуђене ријечи. За остале, далеко бројније термине језик обезбјеђује мјесто у свом систему на максимално еко-

номичан начин, у складу с константном свејезичком тежњом да се што мање оптерећују и претрпавају инвентари језичких средстава.

Термини домаће и стране основе

Заблуда је, при томе доста распрострањена, да термин с туђом основом представља једновремено немотивисани термин. Може нам изгледати парадоксално — али вјероватно би била ближа истини обрнута тврдња: постоје читави низови термина, чак термилошки системи, гдје се сигурнија и одређенија мотивација садржи у терминима туђе основе него у домаћим образовањима сличне функције. У ствари се међу терминима и домаће и стране основе сријећемо и са мање-више потпуном немотивисаношћу и са само етимолошком прозирношћу и са правом семантичком мотивисаношћу, али су термини направљени од туђих елемената често слободнији од неодређености која проистиче из вишезначности ријечи и често јасније асоцирају термилошки систем којему припадају; бива штавише и случајева гдје су прозирније структуре. Уп. нпр. голубовке — *Columbidae*, водоник — *хидроген*, преглас — *метатакса акцента*, разлагање — *декомпозиција*; потпуно су мотивисани — за стручне, а и много шире кругове — термини као *хидрографија*, *етнологија*, *космографија*, *космонаутика*, *акцентологија*, *лексикографија*, *мотористика*, *октопод*, *инсектицид*, *антитоксин*, *електрокардиограм*, *алтиметар* итд.

Ово се односи прије свега на терминологију засновану на елементима латинског и грчког језика. Из других језика, по правилу, термини стичу интернационални карактер ако су номинационог типа, ако не изискују мотивисаност. То углавном важи и за најраспрострањеније, „свјетске“ језике, а поготово за остале — кад се њихов термин лансира за неки појам везан за одговарајући народ, земљу или цивилизацију (*игло*, *бумеранг*, *цунка*, *кимоно*, *веранда*, *алкохол*, *орангутан* и сл.).

Али како је највећи дио интернационалне терминологије заснован на грчком и латинском језику, најбитније раз-

лике између термина домаће и туђе основе не треба тражити у степену мотивисаности. Успјешно функционисање неког термина зависи и од много других чинилаца, па се и за домаћа и за туђа образовања може говорити о одређеним начелним карактеристикама, о предностима и недостацима.

Најбитнији моменти који ограничавају примјенљивост термина туђе основе и недостаци ових термина у поређењу с домаћим углавном су у овоме:

1) Овакви термини кад су информативног типа захтијевају као предуслов употребе виши степен језичког образовања — било преко непосредног учења латинског, грчког и других језика, било преко упознавања интернационализма и интернационалне терминологије у оквирима властитог језика. Нпр. термин *депрефиксација* погодан је само у оним круговима у којима се зна значење сва три главна саставна елемента те ријечи (*де-префикс-ација*), термином *Nonpugnancia* стварно овладава само онај који зна да то значи *непреживари* (*непреживачи*) — итд.

2) Алоглотски елементи често нарушавају структуралну досљедност језика, његове наслијеђене системе. То понекад има карактер изразите редуције језичких могућности. Није тешко егзактно доказати да је у српскохрватском језику мања апсолутна јасност, сонорност изговора у ријечима као *Хајдн*, *рестл* него у ријечима домаћег поријекла; улазе у наш језик и гласовне секвенце којима се изразито опире језичко осјећање формирано на наслијеђеном језику (нпр. *инстинкт*, *интендант*, ген. или ак. *Мираа* и сл.).

3) Граматичка асимилација често није потпуна. Ако се од *какао* или *гну* (антилопа) и могу некако правити падежи једнине — како гласи множина од таквих именица? Непромјенљива именица форсира аналитичку деклинацију преко стварних данашњих могућности нашега језика, непромјенљиви придјев (нпр. *фер*) лишава језик могућности нормалне придјевске компарације, ограничава слободан ред ријечи итд.

4) Алоглотски елементи изазивају велике тешкоће у његовању и одржавању језичке норме, језичког стандарда. Активни акценатски и морфолошки модели нијесу довољно

разноврсни да аутоматски укључе иновације, а са страном ријечју продира и туђа фонетика, нарочито акценат — а све то у неједнакој мјери и на неједнак начин у различитим центрима и областима наше језичке територије. Неасимилирани елементи у језику уздрмавају многе његове системе, доводе их до нестабилног стања, модификују језичко осјећање и — што је још неповољније — чине га несигурним; другим ријечима нијесу тим погођена само естетска и емоционална мјерила језичких чистунаца, него долази и до смањења функционалне способности језичких система. Можемо се сагласити да је развој језика у правцу аналитизма позитиван процес, јер богати могућности језика, чинећи га гипкијим — али за увођење нпр. непромјенљивих варваријама тешко би се могле узети те позитивне карактеристике језичког аналитизма.

Све ово, разумије се, не односи се једнако на све термине туђе основе и туђег поријекла. Од највећег је значаја да ли су такви термини дио интернационалног термилошког фонда (односно да ли су у складу с духом и начелима интернационалне терминологије) — или су просто варваризми у одређеном језику, тј. резултат историјског утицаја другог језика и друге националне културе. Ови посљедњи носе и специфична оптерећења (поред поменутих) и начелно су негативна појава у језику, јер често значе непожељно посредништво између интернационалне и одређене националне културе, извјесну врсту културног старатељства; осим тога, утицај једног језика на други веома често је ограничен на одређене области једне језичке територије, па доприноси регионализацији језичког стандарда и субстандарда (турцизми су код нас најраспрострањенији у Србији, Босни и Херцеговини, талијанизми у приморском појасу, мађаризми и германизми у сјеверним крајевима).

Интернационални термини немају тих специфичних недостатака, али треба имати на уму да и међу њима има битних разлика у погледу усклађености с домаћим језичким системима. Најлакше се уклапају у словенске језике термини грчко-латинске основе (поред међусловенских позајмица) — једно због значајних структуралних подударности, а дру-

го зато што су створени доста стабилни и активни модели по којима се такве ријечи асимилирају; осим тога, многи термини грчко-латинске основе праве се код нас — па је природно да је њихово уобличење изведено у складу с начелима која владају у нашем језику. Од савремених главнијих западноевропских језика лако се асимилирају талијански и шпански елементи; француске позајмице, међутим, нарушавају систем деклинације и акцента (с друге стране француским утицајем створен је активни модел који се примјењује у промјени и акценту именских основа на вокал: *иглѡ-иглѡа, какадѡ-какадѡја* или сл.), енглески и њемачки доносе нашем језику стране консонантске секвенце.

Терминологија интернационалног типа има, међутим, и низ значајних позитивних карактеристика:

1) Интернационализација терминологије олакшава културну узајамност с другим народима, судјеловање у интернационалној култури. Језик постаје комуникативнији, приступачнији страном читаоцу, а владање интернационалном терминологијом олакшава код нас служење страном литературом и уопште контакт са свијетом; није без значаја што на овај начин посао преводиоца постаје лакши и поузданији.

2) Способност и спремност језика да без отпора прими интернационални термин олакшава у извјесном правцу нормативно старање о језику, јер ослобађа језичке и друге стручне раднике обавезе непрекидног прекивања и калкирања термина за појмове који улазе у свјетску културу; на овај начин интернационална терминологија се „искупљује“ бар за један дио тешкоћа које причињава нормативној граматици.

3) Грчки и латински језички елементи представљају активну терминолошку грађу, веома погодну за прављење нових термина кад се за њима укаже потреба. Овдје је отпор језичког осјећања новим образовањима неупоредиво мањи него при творби ријечи од домаћих основа. Према *ортографија* ми можемо рећи *правопис*; међутим, кад нам затребају нови појмови сличног типа, ми лако направимо и усвојимо *ортоепија*, *ортотонија* — али покушајмо да направимо зајмену тих термина од елемената *право-, говор-, наглас-!* У

томе је и основни разлог што апсолутни језички пуризам мора изгубити дах, што његово настојање да домаћом ковачницом загати стално надирање интернационалне терминологије може имати само ефемерне успјехе.

4) Интернационални термин ни у једној средини развијеније културе није потпуно стран, туђ, свуда постоји извјесна врста и извјестан степен привикнутости на њега. Зато такви елементи често могу помоћи зближавању регионалних терминологија; нпр. вјероватно би термин *хидроген* лакше могао постати општесрпскохрватски него било која од варијаната *водик-водоник*.

5) Закони продуктивности у творби ријечи од грчко-латинских основа мање су ригорозни, издиференцирани, спутани одређеним околностима него у домаћим образовањима. Отуда је у таквим терминима лакше постићи паралелизам облика, системску обиљеженост у појединим терминолошким системима. У дериватима од домаће грађе мало ћемо наћи тако уобличених терминолошких система као што су нпр. имена елемената на *-иј(ум)*, болести на *-итис*, биљних породица на *-сеае*, нуклеарних честица на *-он* (*електрон*, *протон*, *нуклон*, *мезон* и др.), језичких јединица на *-ема* (*фонема*, *морфема*, *лексема*, *семантема* и др.), мјера као *грам-милиграм-декаграм-килограм* или *декаграм-декалитар-декаметар* — итд. Посебно треба имати на уму да постоји веома богат фонд грчко-латинских префикса, суфикса и сличних елемената широко примјенљивих у творби термина, гдје су домаће могућности скучене а средства често гломазна и неподесна.

Овим што је речено имплицитно је указано и на неке недостатке и предности домаћих термина; одређеније би се о њиховим недостацима могло рећи и ово:

1) Постоје знатна ограничења која спутавају слободну творбу термина од домаће основе. Домаћи суфикси имају властита, веома модифицирана правила дистрибуције, условљена не само семантиком него у веома великој мјери и обличким, гласовним и етимолошким карактеристикама основе. Примјену неког наставка на одређену основу често зауставља и неподесна коинциденција, тј. чињеница да тако

направљена ријеч већ постоји у другом значењу. То практично спречава формирање већих обиљежених термилолошких система од домаћих елемената; покушамо ли нпр. да генерализујемо било који суфикс у систему *матурарке-лептирњаче-крсташице-главочике-уснатице* — наићи ћемо на озбиљне тешкоће. Сем тога, модерна терминологија изискује све више различитих сложеница (које су гипкије него синтагма са одредбеном и управном ријечју) — а оне су у наслијеђеним словенским језичким системима више спорадично средство богаћења лексичког фонда, па је тешко избјећи дуге и гломазне склопове.

2) С овим је у вези чињеница да су домаћи термински системи веома често дефицитарни, ноција прихваћена у појмовном систему са закашњењем се укључује у домаћу терминологију, често послије више неуспјелих или само у ужим или регионалним границама прихваћених покушаја (који не потичу увијек од стручно компетентних лица него нпр. од случајних преводилаца). Понекад језички разлози коче усвајање неког термина и у појмовном смислу, као ноције, чинећи да неки стручни појам нема пуноправно мјесто у појмовном систему дате струке.

3) Терминологија од домаћих језичких елемената погодује извјесном културном изолационизму и веома много отежава контакт са иностраним стручним круговима, при томе битно смањујући националне културе у међународној, свјетској.

4) Често је мотивисаност домаћег термина сметња његовом уопштавању, што бива у случајевима кад је направљен од регионалних елемената. Термин *душик* подразумијева глагол *душити* а не *гушити*, термин *условна реченица* у складу је с ријечју *услов* али не *увјет*, термини *кичмењаци*, *краљешњаци* заснивају се на ријечима *кичма*, *краљешница* — а обије су регионалне.

С друге стране, међу очитим предностима термина домаће основе двије су од посебно великог значаја:

— домаће образовање не нарушава наслијеђене граматичке и гласовне системе;

— таква ријеч знатно је примјенљивија у нижим фазама наобразбе, лакше се усваја и језички и појмовно; прозирност склопа не дјелује само као асоцијација него често и као директна информација о основном значењу.

Оптималне карактеристике терминологије

За српскохрватске прилике може се узети да је начелно пожељна примјена цјелокупног интернационалног термилошког фонда, што значи да за сваки термин који се у истом облику или блиским варијантама употребљава у главнијим европским језицима треба да буду широко отворена врата и у нашим специјалним терминологијама. Једино ће понекад сметњу за усвајање таквог термина представљати посебне тешкоће у прилагођавању најбитнијим структуралним законитостима нашег језика или незгодне коинциденције, подударња с домаћим ријечима и основама.

Поред интернационалних термина, пожељно је да за потребе општег језика и нижих ступњева наобразбе постоје термини чији је склоп у складу с лексичким фондом и језичким знањем оних који се њима служе. Потреба за двојним термином изостаје у три случаја: ако се термин употребљава углавном у уским стручним круговима, који разумијевају виши ступањ специјалног, па и језичког образовања, затим ако се интернационални термин или његова основа употребљавају у свакодневном језику, тј. ако је страна ријеч продрла у обични језик, најзад — ако је појам такве комплексне природе да је за њега погоднији појам номинационог типа (за такве појмове често је и у матичном језику термин само етимолошки прозиран, а нема активне семантичке мотивисаности — нпр. *политика*, *логика*, *индустрија* и сл.).

Ако му је мотивисаност нужна за ефикасно функционисање, домаћи термин треба да буде заснован на стандардним, општеприхваћеним елементима и да буде уобличен у потпуном складу с продуктивношћу појединих типова творбе ријечи. Нарочито је то важно при лансирању нових или ширењу недовољно распрострањених термина, јер се тер-

мин направљен у најбољем складу с језичким осјећањем без отпора усваја. Међутим, за давно усвојене термине код којих је преовладао номинациони карактер престаје бити важно како су прављени; уосталом, и за неке веома старе и широко примијењене ријечи етимолошким истраживањем изнашло би се да у њиховом склопу има нечега „неправилног“ (нпр. подешавања склопа на основу тзв. народне етимологије).

Пожељна је карактеристика термина и његова усклађеност с другим члановима истог система, систематска оближеженост (нуклон, позитрон, фотон и сл. или љускарџи, перјари, копитарџи итд.). Такође је у многим случајевима важна морфолошка гнпкост термина, могућност деривације, прављења сложеница; гломазни, многосложни термини озбиљно оптерећују језик, чинећи га неекономичним и напрегнутим.

О уједначавању српскохрватске терминологије

Свака систематизација терминологије и израда репрезентативних термиолошких рјечника даје прилику не само да се фонд термина попише и прикаже, него и да се у извјесној мјери унаприједи термиолошки системи, да терминологија направи одређен корак у правцу оптималних карактеристика. Овдје долази прије свега у обзир селекција — одабирање најуспјелијих термина између разних варијаната и покушаја, затим међусобно повезивање термина у системе и сигурнија идентификација појмовних односа, најзад — попуњавање празнина у термиолошким системима. На српскохрватском подручју, међутим, обим и начин спровођења тих поступака умногоме је условљен регионалном подвојеношћу и хетерогеним карактером наше стручне терминологије. Овдје треба указати бар на ове моменте:

1) Треба разликовати уједначавање терминологије као обраду система појмова и језичку унификацију самих термина. Први је посао у пуној надлежности стручних кругова дате гране, стручних редакција — и тај је посао далеко значајнији и пружа у овом тренутку веће могућности да се уна-

приједи наша терминологија. Значај другог дијела посла често се прецјењује и често му се жели приступити олако и без довољно познавања проблема, не водећи рачуна о реалним могућностима и о комплексним факторима који умногосте прелазе оквире дате струке.

2) Термини неке струке који спадају у оквире опште наобразбе или такви који су истовремено и ријечи општег језика — не могу се мијењати или одстрањивати одлуком одређене стручне редакције или договором стручних кругова — ако не постоји спремност културне јавности и уопште оних који се служе тим терминима да приме такве промјене. Одређеније: није у домену хемичара да једну од варијаната *угљик-угљеник* избаце, а другу прогласе обавезном, нити су биолози мјеродавни да то учине у случајевима као што су *кичмењаци-краљешњаци*, *сисари-сисавци*. Не треба много зазирати од тога ако остане која стотина дублетних термина; ако је при томе један од њих интернационални а други домаћи, они се могу добро допуњавати у доменима општег и специјалног образовања (о чему је горе било ријечи). У сваком случају — свиђало нам се то или не свиђало — морамо прихватити чињеницу да у садашњем тренутку не постоји духовна клима и спремност да се у правцу уједначавања иде даље него што су то назначиле интенције заједничког правописа из 1960. године; увијек се, наравно, мора имати на уму да је потпуна добровољност свих заинтересованих страна једини основ сваког уједначавања. Разумије се, овдје је ријеч о широко распрострањеним и појмовно исправним варијантама, другим ријечима — стручне редакције могу (чак су и дужне) указати да је нпр. термин *водород* застарио или да је неки термин превазиђен зато што се измијенио критеријум разврставања, класификације и сл.

3) Компетенције стручних редакција прелази и задирање у шире језичке категорије, које не остају у границама специјалне терминологије дате струке и које се не могу парцијално рјешавати. Стручна редакција, рецимо, не може прописати облик *хроноскоп* а не *кроноскоп* или обрнуто, јер би се иначе могло доћи до апсурдне ситуације да се нпр. грчко *χροно-* у техници претвара у *кхроно-* а у историји у *хроно-*;

још је обавезније за свакога придржавање усвојене ортографије, па не могу нпр. хемичари одлучити да се пише *хелиум* а не *хелијум*. Ово не значи да сваку дублетну категорију треба развити до крајњих граница — ако постоји *цедар* и *кедар*, нећемо поред *кинетика* силом правити *цинетика*, или нећемо правити *пласма* поред *плазма* за љубав дублета *космос-козмос*. За различите категорије требаће, у ствари, утврдити колико су остале активније а колико су се претвориле у лексичке случајеве, па се према томе управљати.

4) Изван ових граница, међутим, остаје огроман број специјалних термина, гдје су стручним редакцијама потпуно одријешене руке у одстрањивању непотребног дублетизма, па и у тражењу успјелијих термина него што су они који се нађу у изворима, а такође у попуњавању празнина у терминолошким системима. Треба при овоме избјегавати да се појединим специјалним терминима удара регионална или чак национална етикета, иако су то у ствари узуси ужих кругова, школа, понекад везани и за одређеног стручњака. Кад у оваквим случајевима треба извршити избор између различитих нађених или предложених варијаната, треба тежити томе да се одбиром побољша стање терминологије, у смислу онога што је горе речено о њеним оптималним карактеристикама. Најчешће ће одбир бити пожељно овако усмјерити:

— интернационални термин (ако постоји, ако је у главним европским језицима уобичајено да се за такав појам узима интернационални термин) начелно има предност над домаћим, али ће и овај други понекад бити добро оставити — ако је термин туђе основе структурално неподесан за наш језик;

— од два мотивисана термина бољи је онај чији склоп тачније асоцира појам, а с друге стране бољи је онај који је у потпунијем складу с општим језичким осјећањем (јасније је, нпр., *парнопрсташи* него *таконпрсташи*); поготово су незгодни термини направљени од регионализованих елемената (боље је животиње из групе *Pentastomida* назвати *петоусте* него *петороусте* или *петероусте*);

— ако постоји интернационално латинско име, од два домаћа термина предност има онај који представља вјернији превод (термину *Arthropoda* боље одговара *чланконошци* него *зглавкари*);

— у случајевима колебања у транспоновану неког туђег гласа или обличког елемента боље се одлучити за варијанту која више одговара генералном правилу или генералној тежњи која се уочава у позајмицама из тог језика — тј. не увећавати број изузетака (према грч. *chresmologia* боље је *хрезмологија* него *хресмологија*, јер случајеви као *космос* и сл. — гдје се грчко *s* у сусједству са сонантом *m* задржава као *c* — представљају изузетке од општег правила);

— ако тај критеријум не даје одговор, боље је узети варијанту која тачније одговара матичном језику него ону која има трагове посредништва другог језика;

— с друге стране, од великог је значаја степен прилагођености позајмице системима нашег језика, важнији чак него етимолошка и изговорна вјерност матичном језику — при чему не ваља мијешати појмове правилно и неправилно са појмовима боље прилагођено и слабије прилагођено (туђе женско име правилно је и у облику *Агнес* и *Агнеса*, али је „Агнеса“ потпуније прилагођено нашем систему).

Све су ово, разумије се, само помоћни критеријуми одабирања између приближно једнако распрострањених варијаната, а не принципи ревизије уобичајеног лексичког фонда.

6) И у случајевима гдје се не врши нормативно одабирање (признати дублети) биће потребно извјесно техничко одабирање, одлучивање за насловну ријеч — јер би било нерационално и неекономично понављати обраду код сваке варијанте (с овим проблемом се сусријећемо у случајевима гдје се буде примијенио алфабетски ред, а не појмовно груписање). Овдје се може прибјећи различитим рјешењима, с тим да буду довољно генералног карактера — како би читалац унапријед знао гдје ће наћи податке о неком термину или ноцији (нпр. обраду дати код алфабетски прве од признатих варијаната, или код интернационалне варијанте гдје је има и сл.).

7) Честа је појава у нелингвистичким стручним круговима да се о терминима суди на основу лингвистичких, па и псеудолингвистичких мјерила; нарочито се често губи из вида да је врховни закон језичког нормирања обичај, узус. То носи у себи озбиљне опасности и често води у застрањивања. Мора се, штавише, признати да су начела језичког, а поготово лексичког нормирања код нас прилично неразрађена, па се и познатим језичким стручњацима догађало да заузму неоправдане ставове; другим ријечима — ни суд лингвиста у нормативној лексици није увијек поуздан, а тим се мање то може очекивати од нестручњака.

1966.

Митар Пешикан